

Богдан МАЛИНЯК

ПРІОРИТЕТИ УДОСКОНАЛЕННЯ СОЦІАЛЬНИХ ВИДАТКІВ ДЕРЖАВИ

Досліджено сутність соціальних видатків бюджету. Проаналізовано динаміку і структуру бюджетних видатків соціального призначення в Україні та в країнах Європейського Союзу. Запропоновано напрямки удосконалення видатків бюджету соціального призначення відповідно до інтересів суспільства і властивостей національної економіки.

Соціальні видатки бюджету є найбільш природними для цивілізованої держави. Суспільства, формуючи органи влади, мають вплив на функціонування урядових інституцій, а відтак створюються передумови для спрямування акумульованих фінансових ресурсів для задоволення соціальних потреб. Здебільшого від спрямування державних ресурсів на соціальну сферу залежить не лише міра задоволеності наявних потреб населення, а й забезпечення передумов для ефективного функціонування національної економіки та сталого розвитку держави. Врешті соціальні видатки бюджету є чи не найважливішим чинником соціальної безпеки країни, від якої залежить не лише можливість досягнення гармонії в суспільстві, а й сама можливість існування держави. В Україні в останні роки зростає обсяг видатків бюджету соціального призначення. Крім цього, відбувається поступове збільшення державних соціальних стандартів і гарантій. Проте, як засвідчує досвід, далеко не завжди спрямування державних фінансових ресурсів на соціальні цілі мають очікувані результати. При цьому в суспільстві зберігається доволі високий рівень бідності, зростають

соціальні конфлікти, залишається значне невдоволення населенням рівнем наявних у країні соціальних стандартів. З огляду на це, видатки бюджету соціального призначення потребують вдосконалення з метою посилення їхнього впливу на соціальний та економічний розвиток країни.

Питання спрямування бюджетних коштів на соціальні цілі є предметом дослідження багатьох як зарубіжних, так і українських вчених. Згадані проблеми у публікаціях висвітлювали такі вітчизняні вчені: В. Андрущенко, В. Дем'яниншин, В. Геєць, І. Луніна, О. Кириленко, С. Юрій та ін. Слід зазначити, що висока динаміка суспільних і економічних трансформацій зумовлює потребу в подальших наукових розвідках проблеми соціальних видатків бюджету, особливо, які передбачають заходи щодо підвищення їхньої ефективності. Доволі ґрунтовно висвітлюють це питання у публікаціях зарубіжні вчені, зокрема: Ш. Бланкарт, В. Ваймер, Б. Грінберг, К. Ерроу, В. Ісаєв, Р. Масгрейв, Є. Пономаренко, П. Самуельсон, Дж. Стігліц, А. Улюкаєв, А. Хіллман та ін. Попри те, що в працях видатних економістів глибоко досліджено питання спрямування коштів бюджету на

соціальні цілі, на нашу думку, при цьому не достатньо враховано специфіку планування та здійснення таких видатків в період економічних і соціальних трансформацій за умов “молодої” демократії.

Враховуючи зазначене, метою статті є комплексне дослідження практики спрямування коштів бюджету на соціальні цілі в Україні та розробка ключових напрямків їх удосконалення.

В офіційних документах Україна проголошена соціальною державою. Відтак на уряд покладено широкий спектр зобов'язань щодо вирішення суспільних проблем. Втім це відповідає звичайним функціям держави у ринковій економіці, які передбачають необхідність реалізації перерозподільчих заходів з метою підтримки найменш незахищених верств суспільства, а також забезпечення населення необхідними послугами. Основним завданням цих заходів є сприяння у створенні рівних можливостей для всіх людей. Варто зазначити, що від ефективності реалізації цих функцій залежить не лише рівень добробуту населення, але й також конкурентоспроможність держави.

Значення слова “соціальний” походить від латинського *socialis* – товариський, громадський, воно трактується у словнику іншомовних слів як суспільний, громадський; який стосується суспільного ладу, відносин у суспільстві [1, 538]. В академічному тлумачному словнику української мови наведено значення слова соціальний – пов'язаний із життям і стосунками людей у суспільстві; суспільний [2]. Таким чином, оцінюючи зміст цього слова в поєднанні з поняттям бюджетні видатки, вважаємо, що це такі ресурси бюджету, які спрямовують на задоволення потреб суспільства, пов'язаних із забезпеченням життєдіяльності людей.

Варто зазначити, що бюджет є продуктом суспільної діяльності, а отже, так чи

інакше усі видатки стосуються населення. Втім із усієї сукупності витрат доцільно виокремити ту частину, яка безпосередньо стосується задоволення життєвих потреб людей. Доцільність цього зумовлена тим, що видатки соціального призначення мають особливі властивості, що проявляються як у відмінних підходах до їхнього планування і здійснення, так і в їхньому специфічному впливі на економічний і соціальний розвиток країни.

Виокремлення соціальних видатків бюджету із усієї сукупності видатків часто зустрічається в науковій літературі. Так, автори підручника “Бюджетний менеджмент” виокремлюють видатки на соціальну сферу, до яких зараховують видатки на освіту, охорону здоров'я, духовне і фізичне виховання. Крім цього, виокремлюють також видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення [2, 78]. У підручнику “Фінанси” видатки бюджету залежно від їхньої ролі і місця у виробництві ВВП поділено на дві групи – видатки, пов'язані з розвитком виробничої сфери, та видатки, за допомогою яких забезпечується функціонування і розвиток сфери суспільних послуг [4, 168]. До останньої групи В. Г. Дем'янишин зараховує видатки на освіту, охорону здоров'я, культуру, соціальні гарантії, оборону та управління [5, 102]. Російські вчені О. В. Пономаренко та В. А. Ісаєв також виокремлюють соціальні видатки бюджету – видатки на охорону здоров'я, освіту, культуру, соціальний захист і соціальне забезпечення [6, 271]. Таким чином, вивчивши наявні наукові дослідження сутності соціальних видатків бюджету зазначимо, що в основі їх виокремлення лежить функціональна класифікація. Попри певну спрощеність цього процесу зазначимо, що в результаті можна визначити певну групу видатків, яка найбільше відповідатиме сутності соціальних видатків бюджету. Таким чином, соціальни-

ми видатками бюджету доцільно вважати видатки на охорону здоров'я, на духовний та фізичний розвиток, на освіту, на соціальний захист та соціальне забезпечення.

Обсяг державних соціальних видатків в Україні в останні роки досяг максимального значення (рис. 1). Так, якщо видатки соціального призначення зведеного бюджету України у 2008 р. становили 176,6 млрд. грн., то в 2013 р. запланований їхній обсяг вже дорівнював 332,2 млрд. грн., або в 1,9 рази більше. Співвідношення зазначених видатків до ВВП впродовж цього періоду зросло з 18,6% до 23,1%. Варто зазначити, що різкі зміни обсягів соціальних видатків та їхнього співвідношення до ВВП стосувалися переважно Державного бюджету України. Обсяги видатків соціального призначення державного бюджету зросли з 93,9 млрд. грн. у 2008 р. до 190,5 млрд. грн. у 2013 р., або вдвічі, а їхнє співвідношення до ВВП збільшилося з 9,9% до 13,2%. За

цей період сума соціальних видатків місцевих бюджетів зростає з 82,6 млрд. грн. до 141,8 млрд. грн., або в 1,7 рази, в співвідношення до ВВП – з 8,7% до 9,9%. Різкі коливання видатків соціального призначення державного бюджету пояснюються, насамперед, нестабільністю асигнувань Пенсійному фонду України для покриття його дефіциту, який значно зріс в останні роки.

Як відомо, перерозподіл фінансових ресурсів через бюджетну систему має як позитивні, так і негативні наслідки для економічних суб'єктів. Результат такого перерозподілу визначається порівнянням сукупних втрат економічних суб'єктів, пов'язаних із вилученням коштів до бюджету та сукупних вигід фізичних і юридичних осіб внаслідок здійснених видатків. Демократичні процедури ухвалення бюджету та домінуюча роль політичних інституцій у цьому процесі спричинює значні ризики ухвалення рішень щодо соціальних видатків, що мають нега-

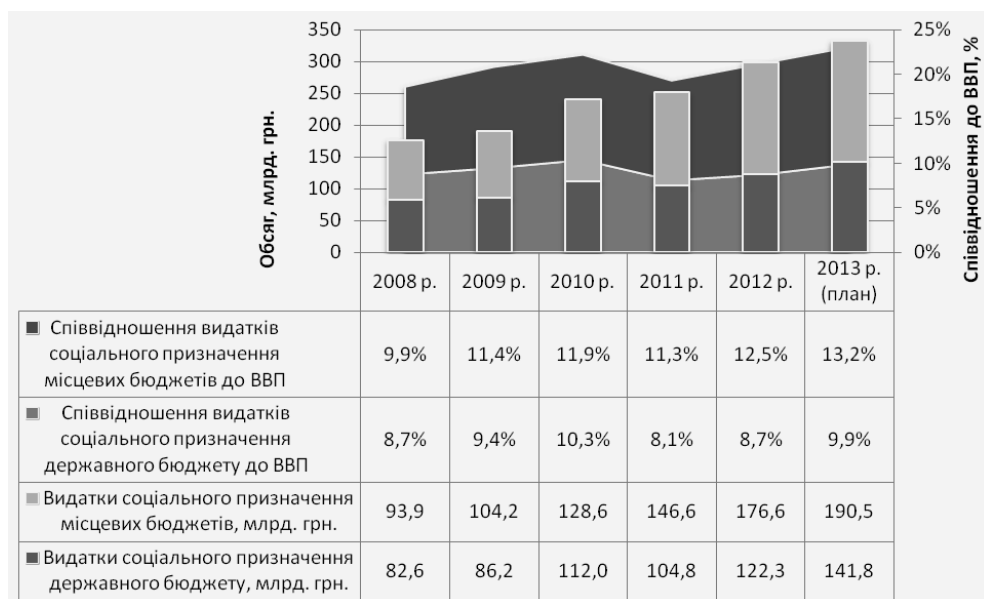

Рис. 1. Динаміка соціальних видатків державного та місцевих бюджетів України в 2008–2013 рр.*

*Складено на основі даних Державної казначейської служби України та Державної служби статистики України.

тивний вплив на економіку. В таких умовах для досягнення максимальної ефективності державних видатків, важливе значення має наявність відповідних дієвих інституцій, спрямованих на прийняття раціональних рішень у сфері суспільних фінансів.

Значення наявності умов для ефективного використання бюджетних коштів на соціальні потреби зростає, зважаючи на величину ресурсів, які спрямовуються на такі цілі. В 2012 р. видатки соціального призначення в Україні становили 60,8% від усіх видатків зведеного бюджету. Варто відзначити, що це є одним з найбільших показників на Європейському континенті. Більше, ніж Україна в цей період на соціальні цілі використали лише скандинавські країни (Ісландія, Швеція, Норвегія, Фінляндія, Данія), Мальта, Австрія, Естонія та Великобританія. Варто відзначити, що максимальна частка видатків соціального призначення у зведеному бюджеті країни була в Данії – 67,3%. При цьому мінімальне значення частки видатків бюджету на соціальні цілі в 2012 р. було в Греції (21,5%), Болгарії (26,7%) та в Румунії (33,1%) (табл. 1). Таким чином, можна зробити висновок про те, що в Україні частка видатків соціального призначення досягнула максимального значення і відсутні можливості для її зростання в майбутньому.

Незважаючи на те, що Україна належить до групи країн з високою часткою видатків соціального призначення поряд зі скандинавськими країнами, проте в нашій державі соціальне становище її громадян знаходиться на незадовільному рівні. Сьогодні спостерігаються дуже гострі соціальні проблеми, проявом чого є низький рівень тривалості життя, високий рівень бідності, незадоволеність громадян умовами проживання. Це формує суспільний запит на розширення обсягів ресурсів держави, що спрямовуються на вирішення соціальних

проблем. Втім, як засвідчує вітчизняний досвід, реакція влади на вирішення таких проблем дуже часто є доволі спрощеною, що не сприяє ефективному їхнього вирішенню. Це яскраво проявляється у прихильності уряду до спрямування державних соціальних видатків у вигляді грошової допомоги для значної кількості категорій населення. В такому разі у гасло “підвищення соціальних стандартів” часто вкладається зміст збільшення державних видатків на виплату різноманітних грошових доходів населення. При цьому поза увагою переважно залишаються важливі заходи щодо підвищення доступності та якості бюджетних послуг.

Як видно з рис. 2, в Україні ресурси бюджету, що мають соціальне спрямування розподіляють майже в однаковій пропорції на надання суспільних послуг та надання соціальних трансфертів. Впродовж 2008–2012 рр. було використано 56,6–58,3% ресурсів, спрямованих на соціальні цілі. В 2013 р. було заплановано зменшення цієї частки до 55,3%. На нашу думку, цьому є декілька пояснень.

По-перше, неспроможність уряду забезпечити надання суспільних послуг відповідно до сучасних стандартів. В ситуації, що склалася, важко домогтися позитивної оцінки населення від збільшення видатків на утримання бюджетних закладів, що надають суспільні послуги. Адже у бюджетному секторі до цих пір не проведено необхідних реформ, відсутня належна матеріально-технічна база, а персонал бюджетних закладів часто не вмотивований до якісного надання послуг. В останні роки в Україні відбулося фактичне руйнування єдиної тарифної сітки, запровадження якої було покликане диференціювати розмір заробітної плати працівникам бюджетної сфери відповідно до займаних ними посад. Починаючи з 2009 р., в нашій країні встановлюють перший тарифний розряд на нижчому рівні, ніж

Таблиця 1

Частка видатків соціального призначення у загальному обсязі бюджетних видатків в країнах Європейського Союзу та в Україні в 2012 р.*

Країна	Видатки соціального призначення	в тому числі:				
		Видатки на суспільні послуги	з них:			Соціальний захист
			Охорона здоров'я	Відпочинок, культура і релігія	Освіта	
Греція	21,5%	11,8%	0,6%	1,4%	9,7%	9,7%
Болгарія	26,7%	21,2%	8,1%	2,2%	10,9%	5,6%
Румунія	33,1%	20,7%	6,9%	2,8%	10,9%	12,4%
Бельгія	34,6%	20,7%	2,0%	2,6%	16,1%	13,9%
Іспанія	37,4%	29,9%	14,9%	3,6%	11,4%	7,5%
Кіпр	40,5%	29,2%	8,3%	3,2%	17,6%	11,4%
Франція	43,4%	23,6%	0,8%	4,5%	18,3%	19,8%
Португалія	46,2%	32,9%	15,8%	2,5%	14,6%	13,3%
Литва	46,5%	36,1%	15,9%	2,9%	17,3%	10,4%
Угорщина	47,4%	30,4%	11,6%	4,1%	14,6%	17,0%
Словаччина	48,5%	30,2%	7,2%	4,0%	19,0%	18,3%
Латвія	49,9%	42,0%	14,2%	4,9%	22,9%	7,9%
Нідерланди	49,9%	29,9%	4,8%	4,0%	21,1%	20,0%
Німеччина	51,8%	17,8%	2,0%	2,5%	13,3%	34,0%
Італія	52,6%	37,3%	25,6%	1,4%	10,3%	15,3%
Швейцарія	54,0%	30,7%	6,6%	2,8%	21,3%	23,4%
Польща	55,6%	31,7%	7,9%	3,3%	20,5%	23,8%
Люксембург	57,8%	21,1%	1,5%	5,0%	14,6%	36,6%
Ірландія	59,6%	32,0%	16,1%	1,9%	14,0%	27,6%
Республіка Чехія	59,9%	24,8%	4,5%	3,1%	17,1%	35,1%
Словенія	60,6%	36,9%	11,1%	4,7%	21,1%	23,7%
Україна	60,8%	35,3%	11,9%	2,8%	20,6%	25,5%
Мальта	62,6%	28,9%	13,2%	2,0%	13,6%	33,8%
Австрія	62,9%	29,5%	11,4%	2,4%	15,7%	33,4%
Ісландія	63,7%	38,8%	15,7%	6,7%	16,4%	24,9%
Естонія	63,9%	32,1%	9,8%	5,2%	17,2%	31,7%
Швеція	64,1%	30,2%	14,9%	2,3%	13,0%	33,8%
Норвегія	64,6%	28,5%	14,6%	2,7%	11,2%	36,1%
Фінляндія	65,2%	38,4%	20,1%	2,7%	15,6%	26,8%
Великобританія	66,6%	32,2%	14,0%	1,9%	16,3%	34,5%
Данія	67,3%	22,7%	10,5%	2,1%	10,1%	44,6%

*Складено на основі даних Комітету статистики Європейського Союзу та Державної казначейської служби України.

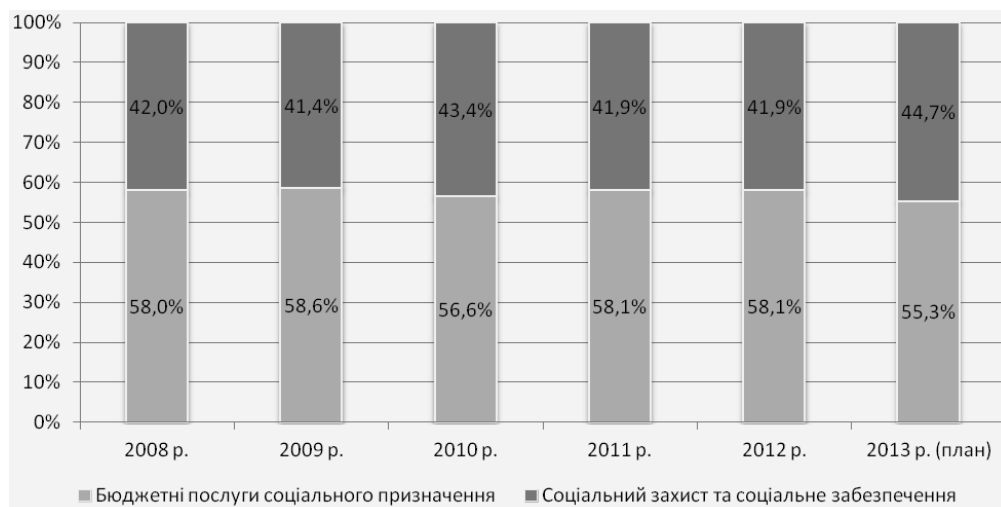

Рис. 2. Динаміка структури соціальних видатків зведеного бюджету України в 2008–2013 рр.*

*Складено на основі даних Державної казначейської служби України.

мінімальна заробітна плата. У зв'язку з цим працівники, яким встановлено нижчі кваліфікаційні розряди одержують однаковий розмір заробітної плати – на рівні мінімальної [7, 27]. На нашу думку, це призводить до зниження мотивації працівників бюджетної сфери до більш продуктивної діяльності та послаблення прагнення бюджетних працівників до підвищення їхньої кваліфікації. Ще одним вкрай негативним наслідком низького рівня оплати праці для багатьох категорій працівників бюджетної сфери є формування середовища, яке сприяє хабарництву і корупції у наданні послуг соціального призначення. Однією з причин низької якості послуг соціального призначення, а подекуди їх недоступності для споживачів, є незадовільний стан матеріально-технічного забезпечення установ, наділених повноваженнями щодо надання послуг соціального призначення в Україні.

По-друге, недосконалість системи державних закупівель, що призводить до надмірних витрат бюджету, в тому числі для надання послуг соціального призначення.

Наслідком недоліків механізму державних закупівель є також придбання неякісних товарів, виконання робіт та надання послуг з відхиленням від наявних стандартів. За офіційною оцінкою Служби безпеки України, збитки від корупції при держзакупівлях досягають 35–52 млрд. грн., що становить 10–15% витрат держбюджету. При цьому від 50 до 75% бюджетних асигнувань під час процедури держзакупівель освоюється з численними порушеннями [8]. За результатами неурядових оцінок, рівень втрат держави внаслідок проблем у сфері державних закупівель є значно більшим. Зазначене вище, безумовно, призводить до подорожчання реальної вартості послуг соціального призначення та є одним із чинників, який негативно впливає на структуру соціальних видатків бюджету оскільки сприяє зміщенню акцентів на користь трансфертної політики, а не на користь послуг.

По-третє, залишаються нерозвиненими форми взаємовідносин урядових структур і громадянського суспільства на фоні не-

досконалого інформування громадськості про результати заходів щодо підвищення результативності державних видатків на суспільні послуги. Таким чином, навіть ті успіхи, які є в цій сфері, не рідко залишаються маловідомими. Натомість широкого суспільного резонансу набувають факти неможливості громадянами скористатися необхідними послугами, на надання яких спрямовано бюджетні ресурси. Крім цього, обмежений вплив громадськості на процес управління бюджетом ускладнює врахування суспільних потреб при здійсненні бюджетних видатків. Відтак це негативно впливає на задоволеність громадянами діями органів влади щодо управління державними фінансовими ресурсами.

По-четверте, неефективність контролюючих заходів за процесом використання обмежених бюджетних коштів в інтересах суспільства. Непоодинокі випадки швидкого збагачення осіб, які перебувають при владі, створює небезпідставні підозри у використанні державних ресурсів в особистих інтересах. Це формує вкрай негативну оцінку в суспільстві результатів управління державними фінансами і позбавляє владні структури можливості одержати у громадян мандат для радикального реформування бюджетного сектору з метою підвищення якості та доступності суспільних послуг. Тим більше, що для таких заходів потрібен значний час.

Все перелічене вище сприяє формуванню у громадян вузько прагматичної позиції стосовно витрачання суспільних коштів. Серед двох альтернативних варіантів здійснення державних соціальних видатків – безпосереднє спрямування вже сьогодні державних видатків на надання грошової підтримки громадянам чи здійснення заходів з підвищення доступності та якості суспільних у перспективі, суспільство схильне віддавати пріоритет першому варіанту. На нашу думку, в умовах становлення демокра-

тичних відносин в нашій державі, описане вище слугує основним чинником, що формує обсяг і структуру державних соціальних видатків. В таких умовах соціальна політика часто зводиться до підвищення грошових виплат населенню, яке нерідко спрямовує ці кошти на цілі, що не пов'язані або й навіть суперечать суспільному розумінні соціальної політики. Натомість важливі соціальні потреби в охороні здоров'я, освіті, культурі та ін. залишаються незадоволеними.

Як засвідчує зарубіжний досвід, в багатьох розвинених державах частка соціальних видатків бюджету, що спрямовується на послуги соціального призначення у загальній структурі соціальних видатків, є значно нижчою, ніж в Україні (рис. 3). Лише в скандинавських країнах та окремих державах із високим рівнем розвитку економіки частка видатків на соціальний захист є більша, ніж в Україні. Слід зазначити, що в цих країнах впродовж тривалого часу відбувалося формування сучасної мережі бюджетних закладів, а відтак сьогодні відсутні потреби в значних інвестиціях для розвитку бюджетних установ. Крім цього в розвинених державах широко застосовують практику державно-приватного партнерства, що дає змогу зменшувати витрати держави на підтримку і розвиток бюджетних закладів.

Ключовим напрямком удосконалення соціальних видатків бюджету є адаптація бюджету до умов ринкової економіки. Сьогодні можна спостерігати розбалансованість економічної системи за рівнями їх відповідності законам функціонування ринку. В умовах, коли інтенсивні реформи зачепили багато секторів економіки, саме бюджетна система залишається практично у тому вигляді, який задовольняв потреби командно адміністративної економіки. Це призводить до неспроможності бюджетного сектору бути дієвим інструментом у виконанні функцій держави. У зв'язку з цим, можна зробити

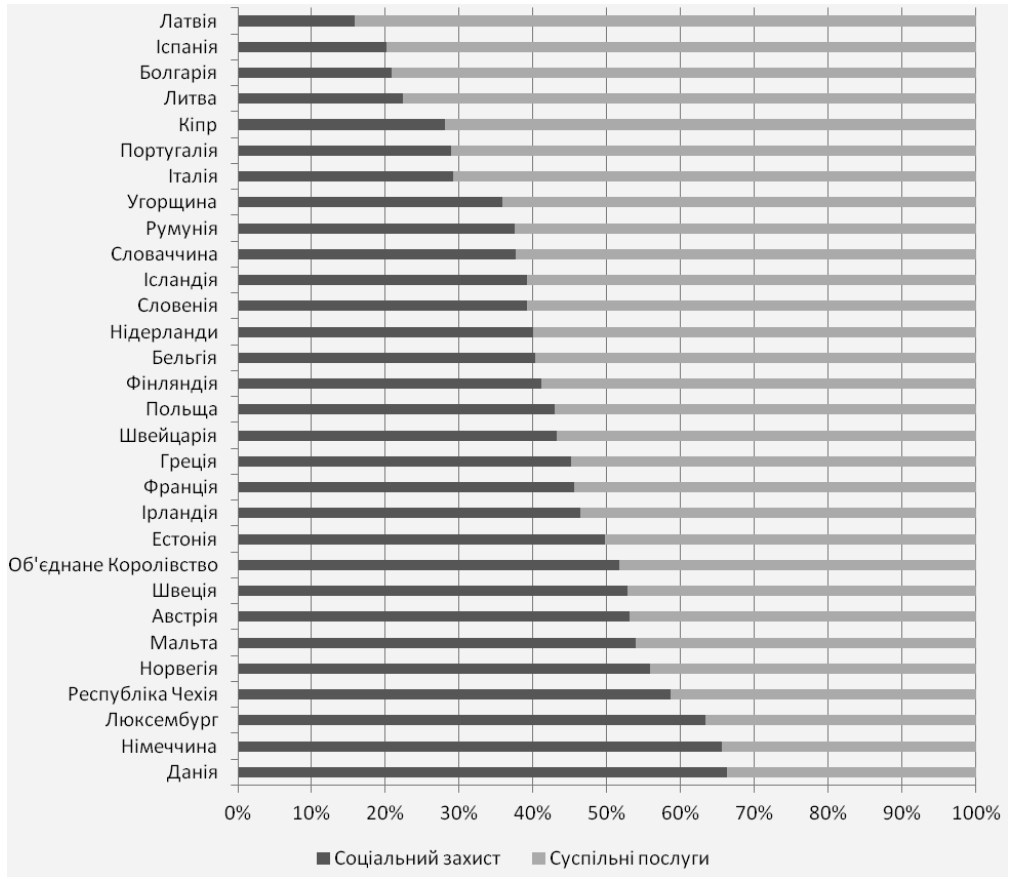

Рис. 3. Структура витраток соціального призначення зведених бюджетів країн Європейського Союзу в 2012 рр.*

*Складено на основі даних Комітету статистики Європейського Союзу та Державної казначейської служби України.

висновок, що магістральним напрямком удосконалення системи управління бюджетом загалом та видатками соціального призначення, зокрема, є модернізація бюджетної системи відповідно до сучасного уявлення про роль бюджету в демократичній країні, в якій діють ринкові закони.

З метою вирішення важливої проблеми підвищення результативності соціальних витраток бюджету доцільно розробити й реалізувати комплекс заходів, спрямованих на реформування бюджетного процесу на засадах економічної ефективності та соціальної справедливості. Основні напрямки

реформування мають передбачати реальне запровадження програмно-цільового методу бюджетування на всіх рівнях бюджетної системи, модернізацію організаційних форм бюджетних закладів, що передбачатиме появу мотивів у бюджетних закладах до ефективної роботи, запровадження конкуренції за одержання бюджетних асигнувань, посилення ролі громадських інститутів у бюджетному процесі, удосконалення бюджетного контролю в нашій державі.

Практично всі країни, які проходили еволюційний шлях від командно-адміністративної економіки до вільного ринку,

проводили активне реформування бюджетної системи і схожі завдання вже реалізували. В результаті проведення необхідних реформ видатків бюджету соціального призначення стало можливим суттєво підвищити якість і доступність суспільних послуг, що слугувало дієвим чинником підвищення рівня життя населення. Незважаючи на це, сьогодні в Україні не спостерігається достатньої політичної волі для проведення бажаних реформ у системі видатків бюджету соціального призначення. Вчені звертають увагу на те, що влада має віднайти новий баланс інтересів і механізмів взаємодії між державою, ринком і суспільством [9, 454]. При цьому вони пов'язують можливість виконання цього завдання із трансформацією інституцій, які представляють державу, ринок і суспільство, яка орієнтована на досягнення нового консенсусу.

Вирішення зазначеного вище завдання дасть змогу забезпечити структурну збалансованість соціальних видатків бюджету між соціальними трансфертами і послугами соціального призначення з метою повноцінного забезпечення потреб населення і створення рівних можливостей для розвитку кожної людини. Проте, для досягнення зазначеної важливої цілі цивілізаційного розвитку, на наш погляд, необхідно створити умови для ефективного використання коштів, спрямованих на надання населенню необхідних суспільних послуг.

В основі цих заходів, в умовах, що склалися в Україні, головним є припинення крадіжок бюджетних коштів і зловживань у сфері державних закупівель, викорінення корупції при розподілі бюджетних коштів. Наявність перелічених вище недоліків процесу використання бюджетних коштів зводить нанівець всі зусилля щодо запровадження прогресивних методів управління соціальними видатками бюджетів, нових організаційних форм юридичних осіб, що

одержують бюджетні асигнування. Попри простоту поставлених першочергових завдань, необхідних для удосконалення соціальних видатків бюджету, їх реалізація потребуватиме чимало зусиль усіх учасників бюджетного процесу. На заваді цьому стоятиме насамперед відсутність необхідної політичної волі вищого керівництва країни, високий рівень корупції на всіх рівнях влади, незацікавленість значної частки працівників бюджетних установ у проведенні радикальних реформ, низький рівень підтримки реформ у суспільстві.

В сучасних умовах складно уявити можливість модернізації видатків бюджету соціального призначення в умовах блокування платежів суб'єктів бюджетного процесу органами Державної казначейської служби України. В цьому разі йдеться не лише про можливість застосування середньострокового бюджетного прогнозування, але й виникає сумнів у спроможності розпорядників і одержувачів бюджетних коштів забезпечити реалізацію поточних бюджетних планів. Таким чином, усунення проблеми обслуговування видатків бюджету органами казначейства та відхід від практики необґрунтованого блокування платежів належить до групи необхідних умов для проведення реформування видатків бюджетів соціального призначення.

Реалізувати весь потенціал бюджетних видатків соціального призначення в умовах функціонування ринкової економіки неможливо без формування стимулів для учасників використання бюджетних коштів до якісного виконання соціально значущих завдань. Як засвідчує зарубіжний досвід, оптимальні умови для цього створюються в межах реалізації концепції програмно-цільового бюджетування. Незважаючи на те, що окремі елементи цього методу управління бюджетними ресурсами в Україні реалізуються вже впродовж тривалого пері-

оду часу, суттєвого прогресу в підвищенні ефективності бюджетних видатків, на наше переконання, досягнуто не було. Причиною цього були як перелічені вище проблеми управління бюджетом, так і несистемність запровадження програмно-цільового методу бюджетування. Слід зазначити, що стаття 347 проекту Угоди про асоціацію між Україною з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони, передбачає, що сторони обмінюватимуться інформацією, досвідом, найкращою практикою та здійснюватимуть інші заходи, зокрема, щодо удосконалення програмно-цільових підходів у бюджетному процесі й аналізу ефективності та результативності виконання бюджетних програм [10]. Безумовно, досвід розвинених європейських країн, які досягли чималих успіхів у забезпеченні соціального розвитку, сприяв би реалізації необхідних реформ соціальних видатків бюджету в Україні. Через це не підписання цієї угоди є втраченим потенціалом від підвищення ефективності видатків бюджету соціального призначення.

Необхідною умовою підвищення результативності соціальних видатків бюджету є забезпечення належного контролю за використанням обмежених бюджетних ресурсів. Як стверджують експерти Національного інституту стратегічних досліджень, попри проведення реформ у системі державного контролю за витрачанням бюджетних коштів, кардинально поліпшити ситуацію не вдалося. Розширення компетенції Державної фінансової інспекції України та створення підрозділів внутрішнього аудиту не дало відчутного ефекту [11]. На нашу думку, цього не вдалося досягти через нереалізований потенціал співпраці влади і громадськості у сфері контролю за витратами бюджету на соціальні цілі. Сьогодні можна спостерігати неготовність владних структур до ефективної співпраці з громад-

ськими організаціями, засобами масової інформації іншими суб'єктами недержавного фінансового контролю. Проявом цього є відсутність дієвої реакції саме з боку органів влади на виявлені суб'єктами громадського фінансового контролю та оприлюднені факти зловживань з бюджетними коштами, закупівлі товарів, робіт і послуг за необґрунтованими високими цінами, неякісного виконання робіт за бюджетні кошти, недоліків у наданні суспільних послуг.

Важливим стратегічним напрямком удосконалення соціальних видатків бюджету є підвищення адресності соціальних трансфертів. Навіть на офіційному рівні визнано, що дії влади у сфері соціальної допомоги досі орієнтовані більше на подолання наслідків, а не на створення сприятливих умов для попередження або самостійного подолання громадянами негативних наслідків соціальних ризиків. Досі зберігаються проблеми надмірної розгалуженості системи пільг, зокрема встановлення пільг за професійною (службовою) ознакою, неврегульованим залишається питання щодо прав на пільги: вони є конституційним правом на соціальний захист чи компенсатором занижених соціальних стандартів [12, 102]. Зважаючи на великий обсяг видатків бюджету, що спрямовують у вигляді трансфертів населенню та наявні значні проблеми щодо їх адресності, підвищити результативність видатків бюджету без необхідного реформування соціальних трансфертів буде неможливо.

Таким чином, підводячи підсумки проведеного дослідження зазначимо, що удосконалення соціальних видатків бюджету є важливою складовою побудови нового державного порядку, який враховував би загальні закономірності ринкового розвитку і властивості країни, поєднував би цінності економічної лібералізації з інтересами суспільства, самостійність та ініціативу

суб'єктів ринку із завданнями підвищення ефективності національного суспільного відтворення [9, 459]. Вжиття запропонованих у статті заходів дасть змогу не лише вирішити наявні проблеми у сфері видатків бюджету соціального призначення, але й модернізувати методи управління ними відповідно до сучасних потреб суспільства і властивостей економічної системи. З огляду на широкий спектр піднятих у дослідженні проблем, кожен з визначених напрямків реформування видатків бюджету соціального призначення потребуватиме подальшого вивчення вже в межах окремих досліджень.

Література

1. Словник іншомовних слів / Уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапута. – К.: Наукова думка, 2000. – 680 с.
2. Академічний тлумачний словник (1970—1980) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sum.in.ua/s/socialjnyj>.
3. Бюджетний менеджмент: Підручник / В. Федосов, В. Опарін, Л. Сафонова та ін.; За ред. В. Федосова. – К.: КНЕУ, 2004. – 864 с.
4. Фінанси: Підручник / С. І. Юрій, В. Г. Дем'янишин, О. П. Кириденко; За ред. С. І. Юрія, В. М. Федосова. – К.: Знання, 2008. – 611 с.
5. Дем'янишин В. Г. Теоретична концептуалізація і практична реалізація бюджетної доктрини України: Монографія. – Тернопіль: ТНЕУ, 2008. – 496 с.
6. Пономаренко Е. В., Исаев В. А. Экономика и финансы общественного сектора (основы теории эффективности государства). – М.: Инфра – М, 2007. – 472 с.
7. Про результати аналізу упорядкування умов оплати праці працівників бюджетної сфери на основі Єдиної тарифної сітки. Бюлетень Рахункової палати України. – К.: Рахункова палата України, 2010. – 29 с.
8. СБУ запропонувала вивести “з міні” закупівлі держпідприємств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dt.ua/ECONOMICS/sbu-zaproponuvala-vivesti-z-tini-zakupivli-derzhpidpriyemstv-124757_.html.
9. Геєць В. М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку. – К., 2009. – 864 с.
10. Проект Угоди про асоціацію між Україною з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/kmu/control/uk/publish/article?art_id=246581344.
11. “Щодо пріоритетів реформування системи державних фінансів України в середньостроковій перспективі”. Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1439>.
12. Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2013 році: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. – К.: НІСД, 2013. – 576 с.